

Saimaalaisen vapaa-ajan selvitys / Esittely

Mikko Europaeus
Tmi Traditionaali

Euroopan unionin
osarahoittama

LAB University of
Applied Sciences

Suomen
Erämuseosäätiö

Saimaa kuuluu eteläkarjalaisten elämään

Vesistöt ovat olleet Saimaan alueella sen asuttamisesta lähtien sekä huomattava taloudellinen että viihtyvyystekijä. Tämän selvityksen tarkoituksena on tuoda esille inhimillisiä taustoja, kokemuksia, kiinnostuksia, tottumuksia ja elämäntapaan liittyviä asioita, joiden yhteinen nimittäjä on Saimaa.

Selvitys toteutettiin osana laajempaa hanketta "Luonto-kohteiden kulttuuriperinnöstä vetovoimaa rajaseudun matkailuun". Selvitys toteutettiin haastatteluilla ja kertynyttä aineistoa analysoidulla. Kansanperinteen tutkija Mikko Europaeus (FM) valmisti työn, toimi haastattelijana ja laati selvityksen.

Haastateltaviksi valikoitiin henkilöitä, joilla on pitkä kokemus Saimaalla liikkumisesta ja harrastamisesta. Nämä 11 haastateltavaa olivat eri puolilta Etelä-Karjalaa.

Haastattelun perusrunko sisälsi kysymyksiä eri teemoista, ja lisäksi joidenkin haastateltavien kanssa käsiteltiin tiettyjä erityisiä aiheita.

Haastattelujen ja selvityksen pääteemat ovat:

- Lähtökohdat ja yhteydet Saimaalle
- Harrastukset ja liikkumistavat
- Alue, sijoittuminen ja kohteet
- Luonnonantimien hyödyntäminen
- Viiteryhmät
- Saimaa luonnonympäristönä ja kulttuuriympäristönä

'Elämäntapasaimaalaisten' kertomuksista avautuu kuva Suomen suurimman järven merkityksestä Etelä-Karjalan asukkaille. Tämä esitys on selvityksen tiivistelmä, jonka tarkoituksena on myös herättää kiinnostus tutustua [laajempaan raporttiin](#).

Lähtökohdat ja yhteydet Saimaalle

Suhde Saimaaseen kehittyi useimmilla jo lapsuudessa asuinpaikan, sukulaisten ja harrastusryhmien kautta. Toisaalta Saimaalle voitiin löytää myös muun retkeilyn tai maakuntaan muuton myötä. Lapsuuden Saimaa-kokemukset liittyivät tyypillisesti esimerkiksi soutuveneilyyn, kalassa käymiseen, marjastukseen ja telttailuun perhe- tai lähi-piirissä.

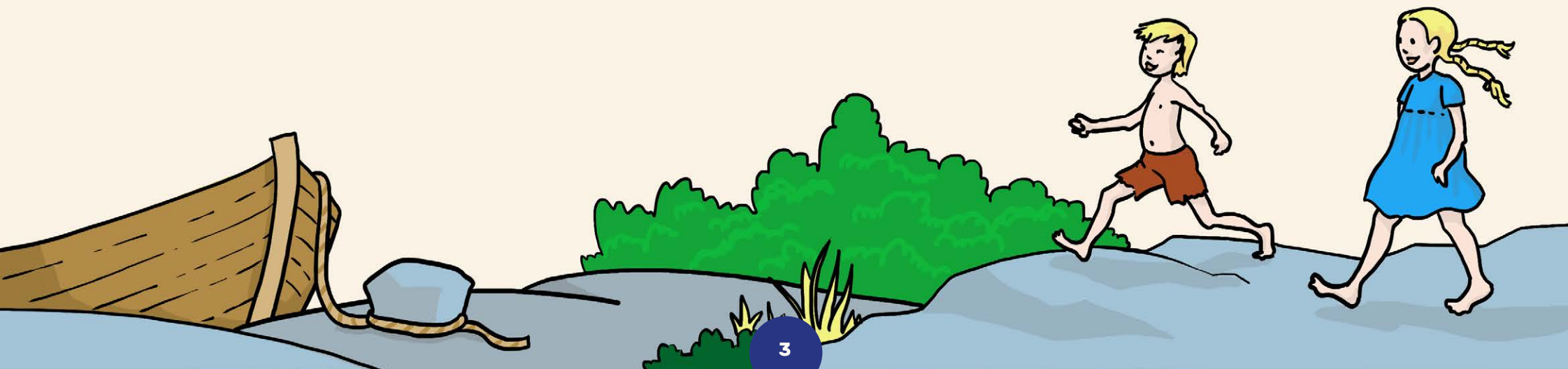
Telttailu ja muutenkin ajan viettäminen saarilla on vähentynyt yksityisen mökkeilyn lisääntyessä. Kesämökkit eivät olleet yleisiä vielä 1940-60-luvulla, mutta monilla oli mahdollisuus viettää lapsuudessaan aikaa yhdistysten, ammattiliittojen tai muiden yhteisöjen vapaa-ajan kohteissa. Vasta myöhemmin kesämöckeily yleistyi saimaalaisen vapaa-ajanvieton muotona.

Veneily ja liikkuminen oli monille ensisijaista kiinteiden rakennettujen kohteiden sijaan. Selvä muutos on ollut kuitenkin nähtävissä vesillä liikkumisen painopisteen siirtyessä moottoriveneisiin; niin moottorit kuin veneetkin ovat muuttuneet suuremmiksi ja samalla veneilystä on tullut yhä harvempien harrastus.

Vesillä liikkuminen, kalastus ja retkeily ovat yleensä säilyneet ihmisten ikääntyessä, vaikka muodot ovatkin voineet jossain määrin muuttua elämäntilanteiden mukaan tai uusien liikuntalajien myötä. Perheiden yhteiset kalaretket ovat vaihtuneet lähinnä miesten toiminnaksi. Joskus vesillä kulkeminen voi korvautua rantaliikunnalla ja mökkeilyllä.

Monilla on Saimaaseen liittyvää työhistoriaa, kuten kalastusta sivuelinkeinona, veneiden suunnittelua, työtä telakalla tai esimerkiksi uittoihin liittyviä nuoruuden kesätöitä. Työtä yleisempää oli kuitenkin monimuotoinen vapaaehtois- ja talkootyö, kuten optimistijollien valmistaminen, purjehdus- tai leiriohjaajana toimiminen, aputyöt Etelä-Karjalan virkistysaluesäätiön retkisatamakohteissa, retkien järjestäminen Saimaan Latu ry:lle ja kävijälaskenta Pidä Saaristo Siistinä ry:lle.

Luontoympäristön negatiivisina muutoksina koetaan valosaaste, metsähakkuut, mökkien koko ja määrä, sekä moottorien äänet. Positiivista on vesien puhdistuminen, roskaamisen väheneminen sekä luonnon ja retkikohteiden siistiytyminen.

Harrastukset ja liikkumistavat kesällä

Saimaasta on nautittu varsin monipuolisesti läpi elämän. Saimaalla liikutaan ja harrastetaan ympäri vuoden, mutta suosituinta se on sulan veden aikaan.

Yleisimpiä mainittuja harrastuksia ovat kesäkaudella marjastus, kalastus ja veneily. Harrastusmuodot ja tavat ovat muuttuneet vuosikymmenten aikana ja eri elämänvaiheissa.

Yönyliretkillä voitiin aiemmin yöpyä jopa kallistetun soutu-veneen alla, ja varhaiset teltat saattoivat olla itse kyhättyjä. Soputeltat, telttasaunat ja laavut olivat myös käytössä.

Vaikka yöretket saarissa ovat joillain jääneet historiaan, yhä vieläkin harrastetaan telttailua tai retkiveneessä nukkumista.

Viime aikoina havaittuja muutoksia järviluonnossa ovat pitkät hellejaksot, minkä seurauksena sinilevän esiintyminen on yleistynyt ja vedet pysyvät pidempään lämpimänä syksyllä.

Kesäkauden harrastuksia

- retkeily ja telttailu
- rannoilla kävely tai käynti
- matka- eli kuntouinti
- snorklaus ja sukeltaminen
- melonta kajakilla, kanootilla tai sup-laudalla
- mökkeily
- pyöräily
- "saaristopyöräily" (yhdistetty pyöräily ja matkauinti)
- marjojen ja sienten keruu
- metsästys sekä kalastus eri muodoissaan

Monenlaiset vesikulkuneuvot

- soutuvene
- purjevene
- optimistijolla
- perämoottorivene
- keskimoottorivene
- HT-vene (hard top)
- matkavene
- trimaraani (kolmirunkoinen vene)
- perävene (matkaveneen perässä kuljetettava tarvittaessa käyttöön otettava apuvene kalastukseen tms.)

Harrastukset ja liikkumistavat talvella

Sään ja luonnonolojen vaikutukset koetaan monella tavalla: jotkut liikkuvat lähes kaikissa keleissä, ja toiset taas välttävät myrskyjä, pakkasia tai pimeyttä. Luonnonolojen kunnioitusta, olosuhteiden tuntemusta, pukeutumista ja varustautumista ei tule unohtaa vesillä. Harva saimaalainen jättää silti liikkumatta huonoissakaan oloissa.

Nykytalvien vähälumisuus on jossain määrin vaikuttanut liikuntalajien muuttumiseen. Hiihto on korvautunut vaikkapa läskipyöräilyllä tai lumikenkäilyllä.

Talvien muutos näkyy sään rajuna vaihteluna ja jääolojen vaikeutumisena. Ilmastonmuutoksen vaikutuksena myös norppien pesintä on vaikeutunut lumen vähyyden vuoksi ja muikun kutu myöhentynyt, kun vedet pysyvät syksyllä lämpimänä pidempään.

Talviajan harrastusmahdollisuudet

- hiihto
- retkiluistelu
- potkukelkkailu
- avantouinti
- pilkkiminen
- leijahiihto
- luistelu
- lumikenkäily
- talvipyöräily sähköavusteisella tai tavallisella maastopyörällä

Alue, sijoittuminen ja kohteet

Saimaa on suuri järvi, jonka rajoista on erilaisia arvioita. Tämä selvitys kohdistui lähinnä Etelä-Karjalan maakunnan alueelle sijoittuvaan vesistöalueeseen.

Haastateltavien enemmistö oli liikkunut Suur-Saimaan alueella, osa sekä Pien- että Suur-Saimaan alueella. Jako ei kuitenkaan ole erityisen merkittävä. Taipalsaaren Kyläniemi tunnetaan myös vesialueita jakavana maamerkinä Suur-Saimaalla.

Vesistöistä voi löytyä oma 'reviiri' eli tutuksi tullut luonnonympäristö, johon vapaa-aikana tai harrastuksissaan usein hakeutuu. Tällainen voi olla jo lapsuudessa tutuksi tullut luoto, oma mökkisaari tai laajempi alue Pien- tai Suur-Saimaalla. Toisaalta arvostetaan mitä tahansa luonnon muovamaa ympäristöä, jossa ihmisen vaikutus oli mahdollisimman pieni.

Suosituimmat alueet ovat taajamien lähistöllä Taipalsaarella, Lappeenrannassa ja Imatralla. Etelä-Savon puolelta tutuimpia ovat Puumalan, Mikkelin ja Savonlinnan vedet kuten Pihlajavesi, ja jopa Pieliselle asti on ajettu veneellä.

Etelä-Karjalan virkistysaluesäätiön retkisatamat ovat useimmille tuttuja. Ne sijaitsevat luonto-arvoiltaan hienoissa kohteissa ja rakenteet ovat toimivia, mutta ovat ajoittain ruuhkaisia.

Luonnonantimien hyödyntäminen

Luonnonantimien hyödyntäminen Saimaalla liikuttaessa oli useimmiten oheistoimintaa vapaa-ajanvieton yhteydessä, mutta joskus retken päätarkoitus.

Luonnonantimien käyttö oli aina ollut monipuolista ja tärkeä ravinnon lähde. Keruun ja käytön kokonaiskuva on monilla muuttunut ajan myötä, mutta se on yhä jossain muodossa osa jokaisen saimaalaisen vapaa-ajanviettoa.

Marjoista yleisemmin on kerätty mustikkaa ja puolukkaa. Lisäksi mainittiin vadelma, karpalo, lakka ja kaarnikka eli variksenmarja.

Sieniretkiltä eniten kertyi saaliiksi kanttarelleja, mutta myös suppilovahveroita, tatteja ja mustatorvisieniä. Ruokapöytään on tuotu myös korvasieniä, lampänkääpiä ja orakkaita sekä rouskuja suolasieniksi.

Jotkut haastateltavista osasivat hyödyntää myös villiyrtejä, kuusenkerkkää ja pakurikäppää. Ennen saimaannorpan rauhoittamista Saimaan alueen asukkaat ovat hyödyntäneet hylkeenrasvaa eli traania.

Kalastus oli ympärivuotista ja monimuotoista. Ravustus oli vähäistä, samoin metsästys, vaikka mainittiinkin osallistuminen yksittäisiin hirvijahteihin ja historiallinen norpanpyynti.

Luonnonantimien keräily

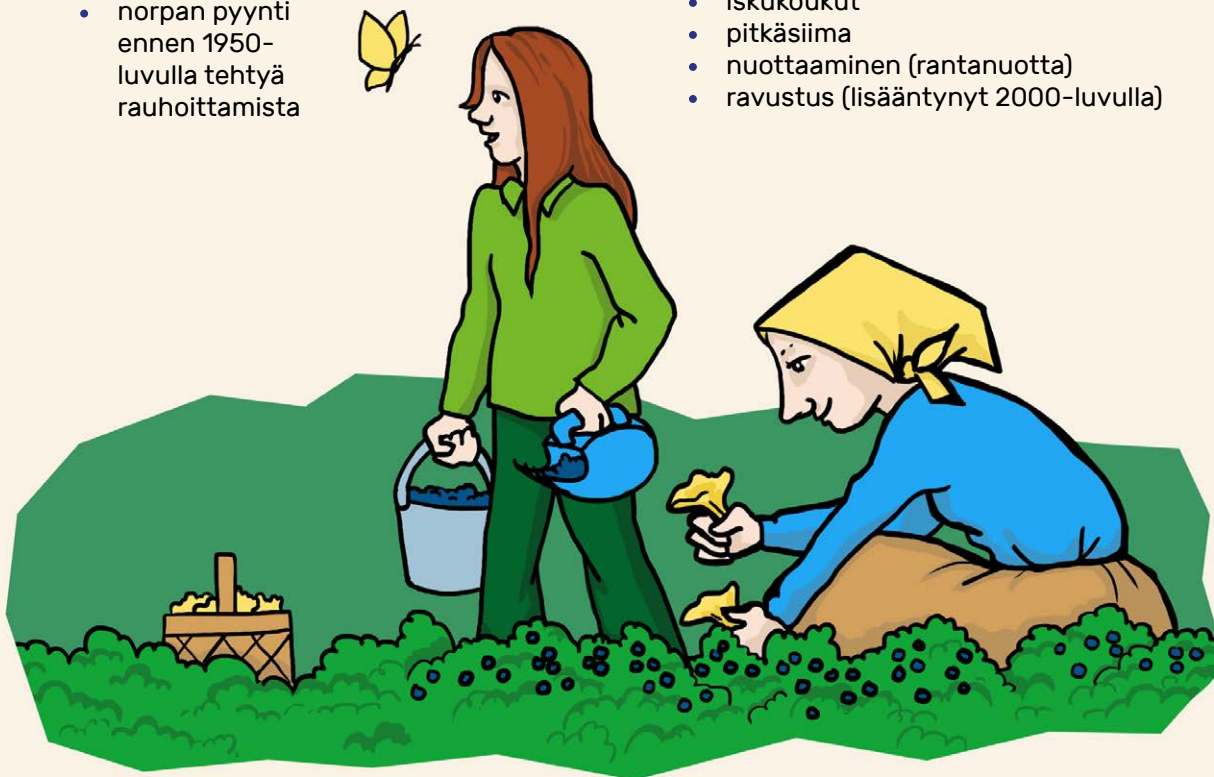
- marjastus
- sienestys
- luonnonyrtit

Metsästys

- hirvijahdit
- loukkupyynti
- norpan pyynti ennen 1950-luvulla tehtyä rauhoittamista

Kalastus

- mato-onginta
- verkkokalastus kesällä ja talvella
- pilkkiminen
- heittokalastus eli virvelöinti
- vetouistelu
- katiska
- harjuslauta
- iskukoukut
- pitkäsiima
- nuottaaminen (rantanuotta)
- ravustus (lisääntynyt 2000-luvulla)

Saimaalainen yhteisöllisyys

Useimmille saimaalaisille yhteisöllisyys on tärkeä osa harrastamista ja vapaa-ajanviettoa. Saimaalla on liikuttu myös yksin tai oman perheen kanssa, jolloin sitä ei välttämättä koeta sosiaalisuutta vaativaksi toiminnaksi. Syrjäisemmillä alueilla asuvat liikkuvat Saimaalla enimmäkseen yksin.

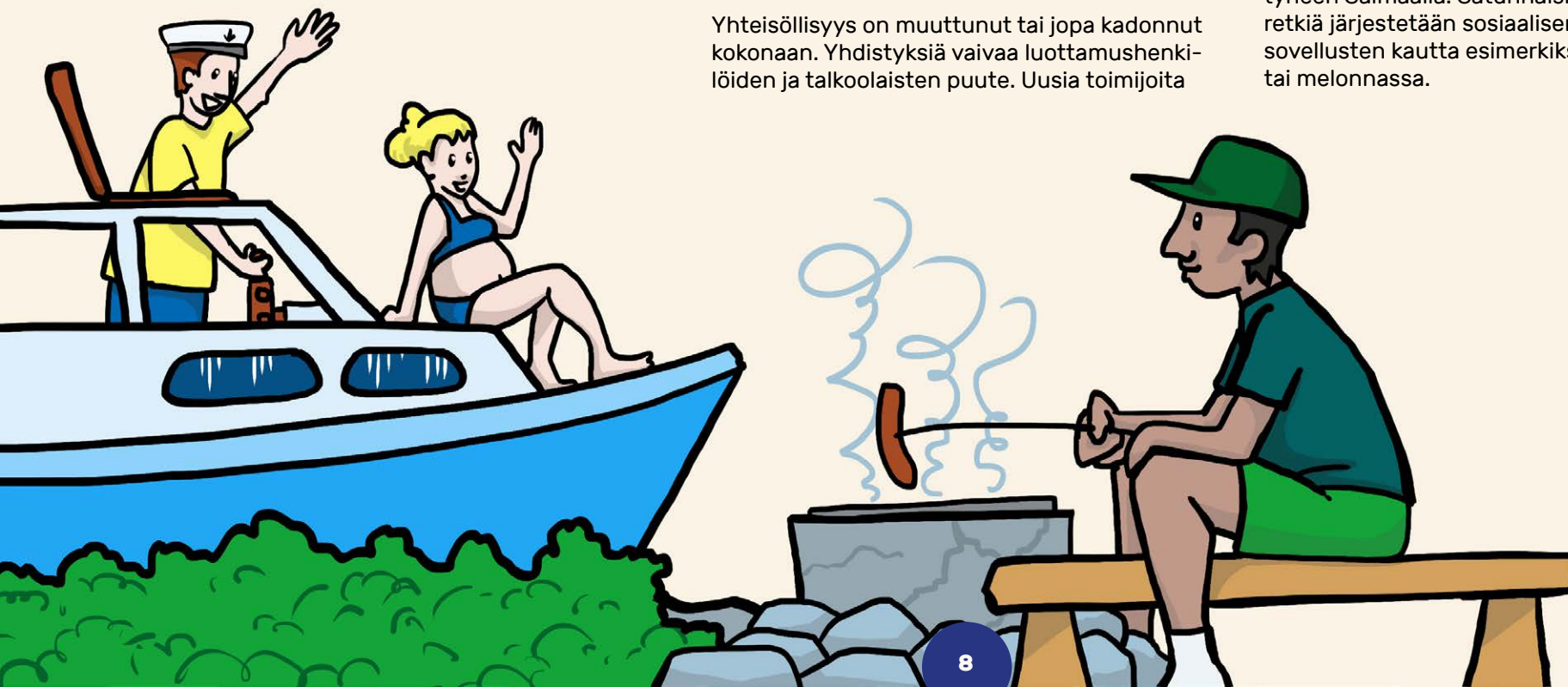
Keskeisiä viiteryhmiä olivat veneilyyn liittyvät seurat, perhe ja ystävät, kalastusporukat sekä retkeily- ja harrastusryhmät. Ryhmät vaihtelivat järjestäytyneistä yhdistyksistä vapaamuotoisiin "ukkoporukoihin".

Perinteisiä seuroja ovat esimerkiksi Joutsenon Kalaveikot, Joutsenon Veneseura, Lappeenrannan Pursiseura, Saimaan Kulkurit (veneseura), Saimaan Latu (Suomen Ladun jäsenjärjestö) ja Tainionkosken Urheilukalastajat.

Yhteisöllisyys on muuttunut tai jopa kadonnut kokonaan. Yhdistyksiä vaivaa luottamushenkien ja talkoolaisten puute. Uusia toimijoita

on vaikea saada yhdistyksiin, ja yhteiskäytössä olleita työväenyhdistysten, ammattiliittojen tai kaupunkien kesäviettopaikkoja Saimaan rannoilla on lakkautettu. Nykyisin yksityisemmät veneilyn ja retkeilyn muodot ovat suositumpia.

Toisaalta veneilijöiden sosiaalinen yhteinen toiminta retkisatamakohteissa tai veneseurojen saaritukikohdassa ovat elinvoimaisia. Myös järjestäytynyt pilkkiharrastus sekä ohjatut melonta- tai soutu retkiryhmät näyttävät yleistyneen Saimaalla. Satunnaisia vapaamuotoisia retkiä järjestetään sosiaalisen median ja viestisovellusten kautta esimerkiksi retkiluistelussa tai melonnassa.

Luonnonympäristö ja kulttuuriympäristö

Saimaa koetaan arvokkaana luonnonympäristönä. Saimaannorpan kohtaaminen tai kalasääsken näkeminen on vaikuttava luontokokemus. Myös monia muita eläimiä on mahdollista nähdä Saimaalla liikkueksaan. Isoista nisäkkäistä voi kohdata hirven, karhun, minikin tai jopa villisikoja. Saimaalla elää myös lukematon määrä erilaisia lintuja – jopa merikotkan voi onnekas sattu näkemään.

Kalastaja voi saada saaliikseen useita eri kalalajeja kuten ahven, ankerias, järvitaimen, kuha, kuore, made, muikku tai järvilohi (rauhoitettu).

Eteläisellä Saimaalle ominaisista maisemista vaikuttavia ja luontoarvoiltaan merkittävimpiä ovat hiekkarantaiset saaret, harju- ja reunamuodostelmat, kalliorannat ja jyrkänteet.

Kulttuuriperintöä edustavat muinaisjäänneet kuten kalliomaalaukset, kivilautiset asuinpaikat ja linnavuoret, hylyt, uittojäänneet sekä sotahistorialliset kohteet.

Saimaaseen liittyvä suullinen perinne näkyi tarinoissa, paikannimissä ja lauluissa.

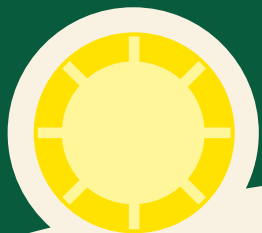
Saimaan veden laatu on parantunut vuosikymmenten takaisesta etenkin Etelä-Karjalan kaupunkien ja tehtaiden lähivesillä jätevedenpuhdistamojen ansiosta. Turvetuotanto ja sinileväesiintymät kuitenkin huolestuttavat. Rannat ovat siistittyneet roskista ja saimaannorpan kanta on vahvistunut suojelutoimilla, joihin osa haastatelluistakin oli osallistunut.

Veden laatu on parantunut etenkin Etelä-Karjalassa, vaikka Pien-Saimaalla esiintyy yhä sinilevää. Suojelutoimiin osallistuttiin erityisesti norppaan liittyen, mutta myös roskien keruussa ja kalanpoikasten istutuksessa.

Haastateltaville tärkeitä kohteita on merkitty kartalle sivulla 6.

*Haikkaanvuori Hietasaari Hulniemenvuori Huuhannanta Ilkonsaaret Kaitosaari Kyläniemi Kytönen Listinki
Läpikäytävä Lyllysaaret Muukonsaari Orissaari Patasaari Petri Pihlajavesi Puruvesi Rastinniemi Rokansaari
Ruuhonsaaret Sarviniemi Satamosaari Suomensalo Suuri Lintusaari*

Saimaalaisen vapaa-ajan selvitys

Etelä-Karjalan virkistysalueesäätön tilaamassa selvityksessä käsitellään Saimaan merkitystä ja perinteitä vapaa-ajan kulttuurisena ja sosiaalisena ympäristönä sekä tarkastellaan yksittäisten ihmisten suhdetta Saimaan alueeseen, luontoon ja kulttuuriperintöön.

Selvitys toteutettiin haastattelututkimuksena. Tässä lyhennelmässä esitetyt tiedot perustuvat yhdentoista 'elämäntapasaimaalaisen' henkilön kertomiin kokemuksiin ja näkemyksiin.

Koko saimaalaisen vapaa-ajan tutkimusraportti ja haastateltavien kanssa tehdyt videot löytyvät Etelä-Karjalan virkistysalueesäätön internet-sivuilta: www.ekvas.fi/tietopankki

Tietopankista löytyy myös lisää hankkeessa tuotettua kulttuuriperintösisältöä ja muuta historiatietoa liittyen Etelä-Karjalan retkikohteisiin.

Luontokohteiden kulttuuriperinnöstä vetovoimaa rajaseudun matkailuun -hanke

Luontokohteiden kulttuuriperinnöstä vetovoimaa rajaseudun matkailuun -hankkeen tavoitteena on vahvistaa luontoon ja kulttuuriin liittyvän liiketoiminnan elinvoimaisuutta ja luoda uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Hankkeessa kootaan Etelä-Karjalan luontoon liittyvää kulttuuriperintötietoa ja kehitetään siihen liittyvää tuotteistamista sekä lisätään luontoa ja kulttuuria yhdistävien kohteiden ja palvelujen näkyvyyttä.

Hankkeen toteuttivat yhteistyössä LAB-ammattikorkeakoulu, Etelä-Karjalan Virkistysalueesäätö ja Suomen Erämuseosäätö.

Hankeaika 1.11.2023 – 31.12.2025.

Euroopan unionin
osarahoittama

LAB University of
Applied Sciences

Suomen
Erämuseosäätö

